

UDK 630*9:502.1(497.6 Sarajevo)

ZAHITJEVI STANOVNIŠTVA U KANTONU SARAJEVO PREMA ŠUMI

Demands of Canton Sarajevo population towards forests

Samir Fazlić¹, Mersudin Avdibegović², Bruno Marić², Sabina Delić², Đevad Muslimović³

Abstract

Numerous political, economical, and social changes inevitably influence a way in which human society perceives forest as natural phenomenon and forestry as specific human activity. A lack of understanding of changing demands of society towards forests, make impossible their integration into planning documents as well as creating a consistent forest policy. The consequences are serious and usually result in public dissatisfaction on how forest resources are managed. The issue is particularly pronounced in urban areas where population's visits to forests and nature are linked with relatively simple and cheap "consumption" of different social and ecological services that significantly decrease negative effects of day-to-day urban lifestyle. Research on demands of Canton Sarajevo population towards forests offers valuable data about behavioural pattern related to forest areas visits, the attitudes, reasons of stay and the interests of the population towards forests. The importance of different forest functions offered to society, negative impacts during stay in forests as well as necessary corrective activities to eliminate these impacts are also identified. The results of this research can be used as guidelines for the reorganisation of forests companies and designing consistent forest policy in Canton Sarajevo which will be oriented to diagnose and satisfy demands of Canton Sarajevo population towards forests, taking into consideration a variability of social, political, demographical and economical factors.

Key words: forest policy, population's demands towards forest, Canton Sarajevo

Izvod

Mnogobrojne političke, ekonomske i sociološke promjene neizbježno utiču na način na koji ljudsko društvo percipira šumu kao prirodni fenomen i šumarstvo kao specifičnu ljudsku djelatnost. Nedovoljno razumijevanje promjenjivih

¹ Kantonalna uprava za šumarstvo, Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo

² Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu

³ ŠPD "Unsko-sanske šume" d.o.o. Bosanska Krupa

zahtjeva društva prema šumi onemogućava njihovu integraciju u planske dokumente i kreiranje konzistentne šumarske politike. Posljedice takvog stanja su ozbiljne i po pravilu rezultiraju nezadovoljstvom javnosti načinom na koji se upravlja i gospodari šumskim resursima. Ovo pitanje je posebno naglašeno u urbanim sredinama u kojima stanovništvo odlaskom u šumu i boravkom u prirodi, na relativno jednostavan i jeftin način "konzumira" različite sociološko-ekološke usluge koje u značajnoj mjeri smanjuju negativne posljedice svakodnevnog stila življenja u gradu. Istraživanjem zahtjeva stanovništva Kantona Sarajevo u odnosu na šumu došlo se do dragocjenih podataka o obrascu ponašanja tokom posjeta šumskim područjima, stavovima, razlozima boravka i interesima stanovništva u odnosu na šumu, ocjeni važnosti funkcija koje šuma pruža društvu, negativnim uticajima tokom boravka u prirodi i neophodnim korektivnim aktivnostima u cilju otklanjanja tih uticaja. Dobijeni rezultati mogu poslužiti kao smjernice za reorganizaciju poslovnih sistema šumarstva i kreiranje konzistentne šumarske politike u Kantonu Sarajevo, sa naglaskom na potrebu utvrđivanja i zadovoljenja zahtjeva stanovništva Kantona Sarajevo u odnosu na šumu, uzimajući u obzir promjenjivost socioloških, političkih, demografskih i ekonomskih faktora.

Ključne riječi: šumarska politika, zahtjevi stanovništva prema šumi, Kanton Sarajevo.

UVOD – Introduction

Zahtjevi društva prema šumi se dramatično mijenjaju u odnosu na raniji period. Šuma se više ne posmatra kao prirodni resurs koji obezbjeđuje drvo, već kao jedna od najvažnijih komponenti u zaštiti sveukupnog okoliša, pogotovo u urbanim i periurbanim područjima, u kojima ljudi žive u značajno obezprirođenim uslovima. Kao rezultat toga, moderni instrumenti šumarske politike gube svoju "autonomnost" i bivaju sve više integrisani u politiku zaštite okoliša i druge sektorske politike, što se najbolje može uočiti iz činjenice da se posljednjih godina problemi u šumarstvu rješavaju u sklopu globalnih ekoloških procesa i inicijativa. Pri tome se evidentni otklon šumarske politike od dominantno sektorske ka "teritorijalnoj" aktivnosti sa međusektorskim fokusom, dešava uz značajan pritisak regionalnih i lokalnih aktera šumarske politike i javnosti u najširem kontekstu.

Cjelovita analiza zahtjeva stanovništva na području Kantona Sarajeva u odnosu na šumske resurse do sada nije provedena. Međutim, s obzirom na činjenicu da se radi o najrazvijenijem i gusto naseljenom dijelu BiH, prilikom kreiranja konzistentnih političkih odluka u pogledu šumskih resursa, treba uvažavati zahtjeve stanovništva i poštovati principe demokratskog društva, društvene odgovornosti u upravljanju šumskim resursima kao javnim dobrom, transparentnosti i participacije u donošenju odluka.

Dosadašnja istraživanja ovih problema u BiH su prilično skromna uslijed čega su potrebe društva za opštekorisnim funkcijama šuma u dugoročnim planovima razvoja šumarstva u BiH pominjane tek deklarativno (GRUPA AUTORA, 1986). Sa

promjenama u obrascu zahtjeva društva u odnosu na šumske resurse, pitanje sveukupnog vrednovanja šumskih resursa se donekle aktuelizuje u radovima pojedinih šumarskih stručnjaka (ŠAKOVIĆ I DELIĆ, 2003). Iako je procjena svih funkcija šume prilikom izvođenja taksacionih radova i izrade šumsko – privrednih osnova veoma značajna za određivanje ciljeva gospodarenja, u šumarstvu BiH se najveći značaj još uvijek pridaje proizvodnji drvne mase, dok se ostale funkcije samo spominju ili čak nisu ni predmet razmatranja (PINTARIĆ, 2004). Imajući u vidu dinamične promjene u zahtjevima društva u odnosu na šumu, ovakav pristup je neodrživ i zahtjeva poduzimanje energičnih aktivnosti u pravcu integrisanja svih funkcija šume u proces planiranja gospodarenja šumskim resursima. Tek u novije vrijeme se ozbiljnije pristupilo istraživanju socioloških, kulturoloških i rekreacionih funkcija šume, odnosno istraživanju zahtjeva stanovništva i društva u odnosu na šumu. Ta istraživanja su ukazala na interakciju odnosa između društva i šumarstva u uslovima promjenjivih zahtjeva društva prema šumi kao multifunkcionalnom resursu, i način na koji ti zahtjevi utiču na organizacione promjene u poslovnim sistemima šumarstva. Na osnovu teoretskih modela klasifikacije dobara (princip isključivosti i rivaliteta u potrošnji) i kompetitivnih odnosa između proizvoda (usluga) koje šuma obezbjeđuje, u ovim istraživanjima su predloženi koncepti gospodarenja kojim se ujedno i redefiniše uloga šumarskog sektora u BiH u uslovima promjenjivih zahtjeva društva prema šumi. Predloženim organizacionim rješenjima moguće je unaprijediti uspješnost poslovanja analiziranih preduzeća šumarstva i promovisati koncept multifunkcionalnog gospodarenja u cilju očuvanja ekološkog integriteta i socioloških vrijednosti šumskih resursa. Najčešće su kao područja istraživanja birani lokaliteti kojima trenutno gospodare poslovni sistemi šumarstva i na kojima su izraženi sociološki zahtjevi posjetilaca. Jednim od takvih istraživanja obuhvaćeno je djelimično i područje Kantona Sarajevo (AVDIBEGOVIĆ, 2006). Osnovni pokazatelji rekreacionog korištenja šuma BiH, sa posebnim težištem na legislativni okvir u kontekstu rekreaciono – turističke funkcije šuma, planiranje upravljanja rekreacionim šumama, identifikaciju konflikata između različitih interesnih grupa i stanje rekreacione infrastrukture, analizirani su u radovima pojedinih šumarskih stručnjaka (AVDIBEGOVIĆ ET AL, 2006a). Na području Kantona Sarajevo (lokaliteti Veliko polje, Malo polje, Babin do i Bijambare) provedena su i incijalna istraživanja socioloških, demografskih i ekonomskih karakteristika populacije koja posjećuje šumu (AVDIBEGOVIĆ ET AL, 2006b). Rezultati ovih istraživanja pokazuju da posjetioci šuma imaju u prosjeku značajno viši stepen naobrazbe u odnosu na populaciju Federacije BiH i da se radi uglavnom o lokalnom stanovništvu mlađe i srednje starosne dobi. Nedostatak slobodnog vremena posjetilaca identificiran je kao limitirajući faktor za boravak u prirodi. Visok procenat posjetilaca sa mjestom boravišta u najbližem gradu svrstava analizirana područja u kategoriju urbanih i periurbanih šumskih površina, što opredjeljuje i način upravljanja istim. Rezultati ovih istraživanja omogućili su bolje razumijevanje interakcije između zahtjeva posjetilaca i poslovnih sistema šumarstva i ukazali na pravce prilagođavanja sektora šumarstva zahtjevima multifunkcionalnog gospodarenja šumskim resursima. Neophodno je naglasiti da su sva pomenuta

istraživanja bila fokusirana isključivo na posjetioce šumi, odnosno na razumijevanje i analizu njihovih zahtjeva prema njoj. Postoji značajna razlika između sveukupnih zahtjeva društva prema šumi kao javnom dobru i relativno specifičnih zahtjeva pojedinih korisničkih grupa (npr. posjetilaca) u odnosu na šumu. Dok ovi drugi podrazumijevaju zadovoljavanje unutrašnjih, najčešće nematerijalnih potreba pojedinaca, sveukupni zahtjevi društva prema šumi predstavljaju složen sistem ekonomskih, ekoloških i socioloških aspekata gospodarenja šumskim resursima i ovisе o mnogobrojnim faktorima društvenog, političkog i ekonomskog okruženja.

Rezultati istraživanja prikazani u ovom radu ukazuju na specifične zahtjeve stanovništva prema šumi u kontekstu nastojanja za razumijevanjem agregiranog uticaja društva u cjelini u odnosu na šumu, a sve u cilju davanja smjernica za kreiranje konzistentne šumarske politike u Kantonu Sarajevo.

MATERIJAL I METODE RADA – *Material and methods*

S obzirom na karakter istraživanja, u procesu prikupljanja podataka, analizi i interpretaciji rezultata te donošenju zaključaka, korištene su različite naučno-istraživačke metode i alati. Korištenjem odgovarajućih tehnika direktnog intervjuisanja, došlo se do kvantitativnih i kvalitativnih podataka o zahtjevima stanovništva prema šumskim resursima. Za potrebe istraživanja je dizajniran odgovarajući upitnik, uz poštivanje nekoliko osnovnih principa kao što su: jednostavnost, razumljivost za ispitanike i kratkoća vremena potrebnog za davanje odgovora. Metoda ispitivanja direktnim komuniciranjem (intervjuisanjem) uz korištenje struktuiranog upitnika je često korištena tehnika u istraživanjima sociološko – političkih fenomena, kao što su utvrđivanje mišljenja, stavova, očekivanja i obrazaca ponašanja. Većina pitanja u upitniku su bila zatvorenog ili poluotvorenog tipa. Upitnik je sadržavao 27 pitanja grupisanih u pet kategorija kako slijedi:

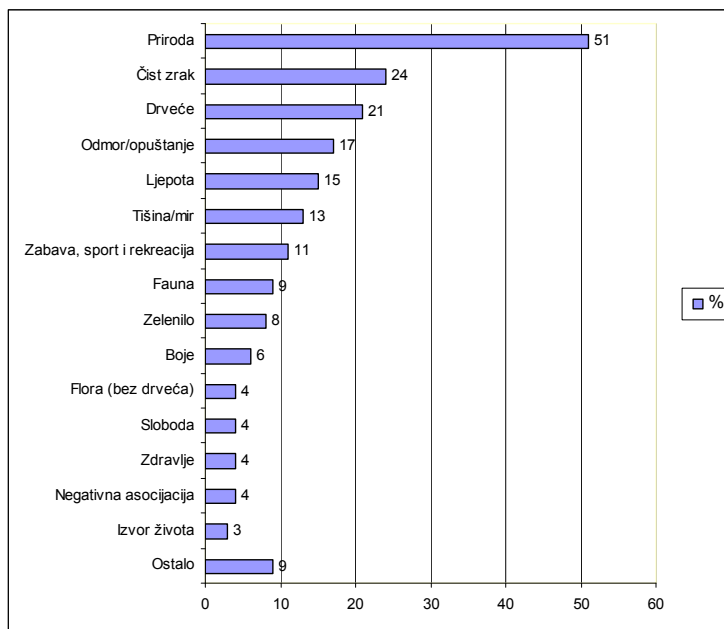
- osnovni sociodemografski podaci o ispitanicima (stručna sprema, pol, starosna dob, visina i vrsta primanja, mjesto prebivališta),
- informacije o obrascu posjeta prirodi (učestalost, dužina boravka, razlozi i način odlaska u prirodu, dani u sedmici i doba godine u kojem se vrše posjete prirodi, najčešći lokaliteti i sl.),
- uopštena pitanja o šumskim resursima u Kantonu Sarajevo (mišljenje o stanju i površini šuma te subjektima koji gospodare šumom),
- stavovi ispitanika prema šumi (spremnost da plate "zelenu taksu" za unapređenje funkcija šume, asocijacije na pojam "šuma", najvažnije funkcije šume, vrste medija kroz koje dobijaju informacije o šumi i sl.),
- informacije o eventualnim negativnim uticajima tokom boravka u prirodi i potrebnim korektivnim aktivnostima u cilju otklanjanja tih uticaja.

Korištenjem adekvatne formule za određivanje veličine uzorka (MALHOTRA, 2007), istraživanja su provedena na uzorku veličine 350 ispitanika (stanovnika Kantona Sarajevo), što zadovoljava željeni nivo tačnosti i procenat vjerovatnoće. U

cilju uopštavanja dobijenih rezultata za kompletnu populaciju u Kantonu Sarajevo, bilo je neophodno obezbijediti reprezentativan uzorak na kojem će se provoditi istraživanja. Da bi se osigurala reprezentativnost uzorka u smislu socioloških, demografskih i ekonomskih karakteristika ispitanika – stanovnika u Kantonu Sarajevo, posebna pažnja je posvećena izboru mjesta istraživanja i samih ispitanika obuhvaćenih istraživanjem. Kao najpovoljnija mjesta istraživanja odabrane su šalter sale u općinama Kantona Sarajevo u kojima građani dobijaju ili ovjeravaju različite dokumente. Na taj način je istraživanjem obuhvaćen samo punoljetni dio populacije Kantona Sarajevo. Izbor ispitanika je proveden po metodu slučajnog uzorka na način da se potencijalnim ispitanicima pristupalo redosljedom kojim su oni ulazili u šalter sale. U slučaju kad potencijalni ispitanici nisu bili stanovnici neke od općina na području Kantona Sarajevo, ispitivanje se nije provodilo. Proces prikupljanja terenskih podataka proveden je u periodu decembar 2008. – mart 2009. godine. U skladu sa definisanom veličinom uzorka, bilo je potrebno kontaktirati ukupno 886 potencijalnih ispitanika – stanovnika Kantona Sarajevo. Procenat ispitanika koji su pristali da učestvuju u ovom istraživanju, u odnosu na broj ukupno kontaktiranih građana iznosio je 39,5% što, imajući u vidu specifičnost istraživanja, predstavlja zadovoljavajući rezultat. Za većinu preostalih 60,5% kontaktiranih građana – potencijalnih ispitanika, glavni razlog za neučestvovanje u ovom istraživanju bio je nedostatak vremena. Prikupljeni podaci su kodirani u skladu sa definiranom kodnom listom i formirana je digitalna baza podataka u aplikaciji Microsoft Excel. U cilju dalje statističke obrade, podaci su transponovani u statistički program SPSS 15.0 pri čemu su definisane odgovarajuće varijable, značenje pojedinih kodova, tipovi skala i provedene odgovarajuće tehnike deskriptivne statistike.

REZULTATI I DISKUSIJA – *Results and discussion*

Jedno od centralnih pitanja kada je riječ o razumijevanju zahtjeva stanovništva u odnosu na šumu predstavlja utvrđivanje asocijacija na pojam šume u najširem smislu. Međusobno mentalno povezivanje predodžbi se odvija na način da promišljanje o jednoj izaziva u svijesti čovjeka asocijaciju na neku drugu, što najčešće ima relevantne implikacije na doživljaj, reakciju ili ocjenu nekog pojma ili pojave od strane pojedinaca. U zavisnosti od istorijsko – prostornog konteksta, stepena razvoja ljudskog društva, specifičnih ekonomsko – političkih faktora, nivoa tehnološkog razvoja i informisanja, karakteristika pojedinaca i mnogih drugih parametara, za pojam šume se mogu asociirati različite aktivnosti, emocije i doživljaji. Rezultati istraživanja nedvojbeno ukazuju na višeznačnost pojma šume u percepciji ispitanika. Ispitanici obuhvaćeni istraživanjem su u prosjeku za šumu navodili dva asocijativna pojma. Višeznačnost pojma šume ukazuje na neophodnost multifunkcionalnog gospodarenja, a samim tim i na kompleksnost procesa definisanja smjernica konzistentne šumarske politike koja bi, između ostalog, uvažavala i zahtjeve stanovništva Kantona Sarajevo u odnosu na šumske resurse. Na grafikonu 1. prikazane su najčešće asocijacije koje ispitanici povezuju sa pojmom šume.

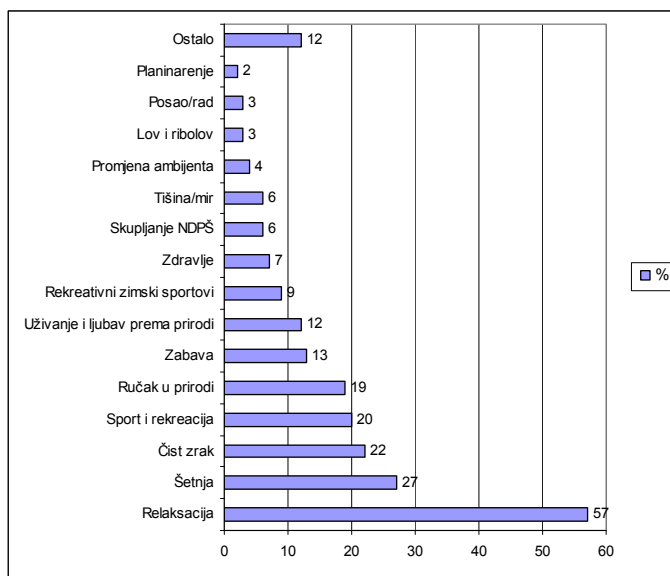
Grafikon 1. Asocijacije vezane za pojam “šume” kod ispitanika

Graph 1. The respondents' associations regarding the notion “forest”

Iz prethodnog grafikona je vidljivo da polovina ispitanika obuhvaćenih istraživanjem pojam šume, između ostalog (jer se radilo o mogućnosti višestrukog izbora asocijativnih pojmova) povezuje sa pojmom prirode u najširem smislu (asocijativni pojmovi: priroda, ekosistem, okolina, planeta zemlja i sl.). Izjednačavanje pojma šume sa pojmom prirode, u percepciji najvećeg dijela ispitanika obuhvaćenih istraživanjem, ukazuje na značaj šume u kontekstu kreiranja ekološke politike, što je znatno širi pojam od pojma šumarske politike. Ovo ukazuje na činjenicu da se kreiranjem šumarske politike u skladu sa zahtjevima stanovništva prema šumi na direktan način rješava i veliki broj zahtjeva ekološkog karaktera od interesa za najširu populaciju Kantona Sarajevo. Četvrtina ispitanika je kao asocijativan pojam (između ostalog) navela čist zrak što ukazuje na značaj šume kao fenomena koji obezbjeđuje esencijalne pretpostavke za kvalitetan život i zdravlje stanovništva. Pored toga, značajna zastupljenost asocijacija tipa: odmor/opuštanje, ljepota, tišina/mir, sloboda, zdravlje, izvor života, zabava, sport, rekreacija, zelenilo, boje itd., jasno ukazuje na šumu kao ključni preduslov za unapređenje kvaliteta života kao i mnogobrojne blagodeti sociološkog, rekreativnog, psihološko – zdravstvenog i estetskog karaktera koje ona obezbjeđuje. Iz svega naprijed navedenog može se zaključiti da stanovništvo Kantona Sarajevo pojam šume asociira prvenstveno uz ekološko – sociološke koristi i zahtjeve koje društvo ima od šume. Nije nebitno naglasiti i činjenicu da šuma u najvećem broju slučajeva kod ljudi pobuđuje prijatne asocijacije.

Posebna pažnja posvećena je utvrđivanju razloga zbog kojih ispitanici obuhvaćeni istraživanjem odlaze u šumu i borave u njoj. Činjenica da su ispitanici u prosjeku navodili više od dva razloga ukazuje na višeznačnost razloga za odlazak u šumu, a samim tim i na kompleksnost aktivnosti koje je potrebno poduzeti da se zadovolje zahtjevi koji iz njih proizilaze. S obzirom da mali broj ljudi posjećuje šumu isključivo iz jednog razloga, ispitanici su imali mogućnost višestrukih odgovora. Na grafikonu 2. su navedeni najčešći razlozi odlaska u šumu, uz napomenu da je uslijed njihove velike raznovrsnosti bilo neophodno izvršiti objedinjavanje utvrđenih asocijativnih pojmova. Pod objedinjenim pojmovima se podrazumijeva nekoliko sličnih razloga odlaska u šumu kako slijedi:

- relaksacija (lijep ugođaj, duševni mir i zadovoljstvo, prijatno vrijeme, sloboda, opuštanje, psihički odmor, aktivni odmor, odmor u najširem smislu i sl.),
- čist zrak (boravak na čistom zraku, bijeg od gradskog zagađenja i sl.),
- sport i rekreacija (amatersko bavljenje sportovima bez planinarenja i zimskih sportova, odbojka, biciklizam, trčanje i sl., kampovanje, održavanje kondicije i sl.),
- ručak u prirodi (ručak u prirodi, porodični ručak, roštilj, piknik i sl.).

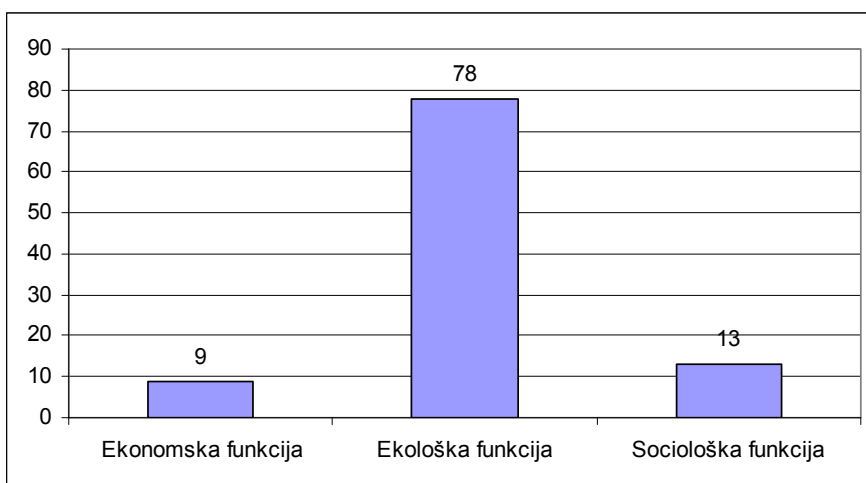

Grafikon 2. Razlozi odlaska ispitanika u šumu

Graph 2. The respondents' reasons for visiting forests

Klasifikacija funkcija šume u šumarskoj legislativi Federacije BiH (koja je važila u periodu provođenja ovih istraživanja) u potpunosti je usklađena sa FAO klasifikacijom. Po Zakonu o šumama iz 2002. godine, funkcije šuma su: ekološke

(biodiverzitet – zaštita staništa, zaštita zemljišta, zaštita voda, klimatska – uključujući ulogu šuma kod vezivanja ugljika iz zraka), ekonomske (prihod od proizvodnje drveta i ostalih šumskih proizvoda) i sociološke (rekreacija, turizam, obrazovanje, istraživanje, odbrana, zaštita objekata i infrastrukture). Na grafikonu 3. je prikazana procentualna važnost ekoloških, ekonomskih i socioloških funkcija šume sa aspekta ispitanika obuhvaćenih istraživanjem.

Grafikon 3. Rangiranje funkcija šume sa aspekta ispitanika (%)

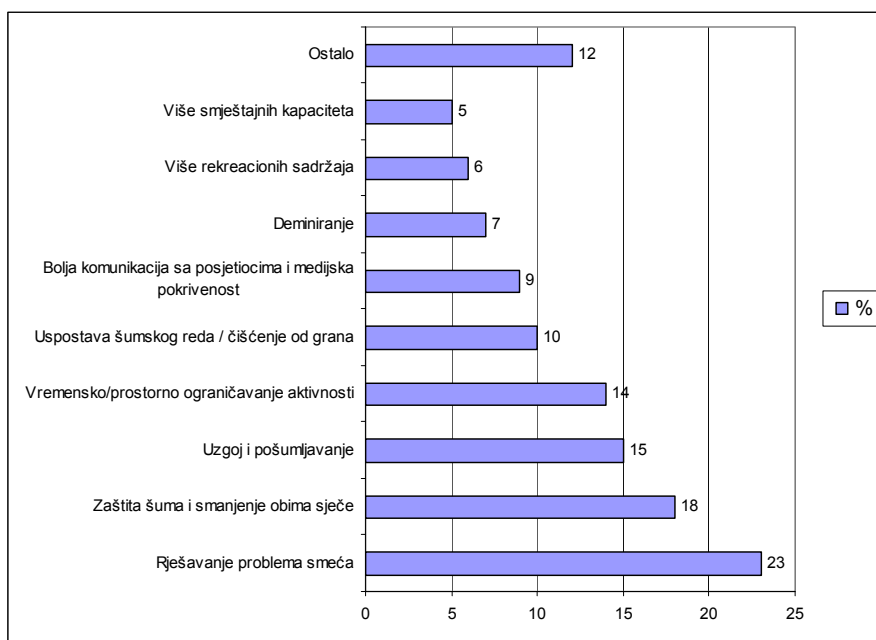
Graph 3. Ranking of forest's functions from the respondents' aspect (%)

Kao što je već i ranije konstatovano na osnovu asocijativnih pojmova vezanih uz šumu, skoro 4/5 ispitanika obuhvaćenih istraživanjem smatra ekološku funkciju najvažnijom funkcijom šume. Druga po važnosti je sociološka (13%), a treća ekonomska (9%) funkcija šume. Nedvojbeno je da kod stanovništva u Kantonu Sarajevo u odnosu na šumske resurse preovladavaju zahtjevi ekološkog karaktera, kao što su zaštita vode, zraka, zemljišta, flore i faune, regulisanje klime i sl., što mora biti uzeto u obzir u procesu kreiranja šumarske politike na nivou Kantona.

Na grafikonu 4. su prikazani stavovi ispitanika obuhvaćenih istraživanjem koji se odnose na aktivnosti koje bi šumarska preduzeća trebala poduzeti ukoliko se žele prilagoditi razlozima njihove posjete. Od zahtjeva za prilagođavanjem koji se tiču direktno šumarskog sektora, najzastupljeniji su oni koji se odnose na uzgajanje i zaštitu šuma. Ispitanici smatraju da šumarska preduzeća trebaju više voditi računa o ekološkim pitanjima i zaštiti prirode, odnosno da se gospodarenje treba unaprijediti na način da se smanji obim sječa, provode mjere uzgoja, zaštite i pošumljavanja. Ispitanici takođe smatraju da šumarska preduzeća trebaju organizovati svoje aktivnosti (sječa, privlačenje, izvoz i transport) tako da se iste vremenski i prostorno ne preklapaju sa periodom visoke frekvencije posjeta prirodi (vikendi, praznici i sl.), te bolje “održavati i uređivati“ šumu poslije sječe (čišćenje puteva i staza od ostataka

drveta i grana, uspostava šumskog reda, brz transport trupaca sa puta i stovarišta i sl.). Određeni procenat ispitanika obuhvaćenih istraživanjem smatra da šumarska preduzeća trebaju unaprijediti komunikaciju sa posjetiocima i poduzeti određene marketinške aktivnosti sa ciljem bolje medijske promocije (odnosi sa javnošću) i promjene svijesti i stavova građana u odnosu na šumu, šumarstvo i šumarsku struku (saradnja sa medijima, zajedničke akcije sa građanima, školama, ekološkim nevladinim organizacijama i sl.).

Zahtjevi za rješavanjem problema smeća (poboljšanje čistoće, prikupljanje i odvoz smeća te nedovoljan broj mjesta označenih za odlaganje smeća) veoma su izraženi. Iako ovaj problem na prvi pogled nema direktne veze sa šumarskim preduzećima, Zakon o šumama Federacije BiH, pored striktno zabrane odlaganja otpada, smeća ili zagađujućih tvari u šumi i na šumskom zemljištu, propisuje da su preduzeća šumarstva i vlasnici šuma obavezni iz šume ukloniti otpad i smeće. U tom kontekstu se i zahtjev za rješavanjem problema smeća mora posmatrati kao aktivnost koju trebaju poduzeti šumarska preduzeća.

Grafikon 4. Aktivnosti koje bi šumarska preduzeća trebala poduzeti da bi se prilagodila razlozima posjete ispitanika

Graph 4. Activities that should be conducted to adapt forest enterprises to respondent's reasons for visiting

S obzirom da su ispitanici mogli navoditi više od jednog načina prilagođavanja, oko 30% ispitanika je, pored drugih, navelo i zahtjeve koji se ne

odnose direktno na šumarski sektor. Ovdje je zastupljen širok dijapazon zahtjeva koji se odnose na potrebu prilagođavanja ostalih administrativnih subjekata (opštine, transportna, turistička i ugostiteljska preduzeća, sportske organizacije i druga javna preduzeća). Iako se direktno ne odnose na šumarski sektor, ovi zahtjevi su uglavnom opravdani i imaju veliki uticaj na kreiranje sveobuhvatne šumarske politike. Najzastupljeniji zahtjevi u ovoj grupi se odnose na bolju ponudu rekreacionih sadržaja, kvalitetnije smještajne kapacitete, uklanjanje minsko – eksplozivnih sredstava, popravku devastiranih objekata i infrastrukture, više kulturno – zabavnih sadržaja (zabavne igre, takmičenja, dani prirode itd.), bolju ponudu ugostiteljsko – uslužnih sadržaja (restorani, ljetne bašte, objekti brze prehrane, prodavnice i sl.), više parking prostora, bolje autobuske veze, pokrivenost signalom mobilne telefonije, organizovanu medicinsku pomoć itd. Jedan dio ovih zahtjeva se na direktan ili indirektan način može adresirati i na poslovne sisteme šumarstva. To se, prije svega, odnosi na zahtjeve za infrastrukturnim unapređenjima (šumski mobilijar, klupe, šetnice, česme i mokri čvorovi, mjesta za roštilj, skloništa od oluje i kiše, vidikovci, znaci i putokazi, rasvjeta i sl.).

ZAKLJUČAK – Conclusion

Rezultati istraživanja zahtjeva stanovništva prema šumi ukazuju na višeznačnost pojma šume u percepciji ispitanika obuhvaćenih istraživanjem. Iz toga proizilazi da se šumarska politika u Kantonu Sarajevo treba bazirati na principu pune participacije u planiranju multifunkcionalnog gospodarenja šumskim resursima. Definisane šumarske politike na principima učesničkog planiranja i upravljanja, te afirmacija koncepta pluralnog šumarstva u odnosu na paradigmu centralno planiranog upravljanja šumskim resursima, uslovljena je kompleksnošću zahtjeva različitih interesnih grupa, prije svega stanovništva i javnosti. Iako opredjeljenje ka multifunkcionalnom gospodarenju šumskim resursima podrazumijeva primjenu izuzetno kompleksnog modela šumarske politike, uvažavanje zahtjeva stanovništva Kantona Sarajevo u odnosu na šume, moguće je jedino primjenom integralnog i multifunkcionalnog šumarstva a nikako prostornim i funkcionalnim razgraničenjem između pojedinih šumskih područja. Koncept multifunkcionalnog šumarstva ne favorizuje maksimizaciju pojedinih funkcija šuma, bez obzira da li se radi o novčano mjerljivim ili nemjerljivim funkcijama, već njihovu međusobnu harmonizaciju i optimalno objedinjavanje. Na osnovu utvrđenih zahtjeva stanovništva na području Kantona Sarajevo, jasno je da ekološko – sociološke funkcije šuma imaju prednost u odnosu na ekonomske. Dugoročno posmatrano, optimalni balans između različitih funkcija šuma zavisi od promjenjivih zahtjeva društva prema šumi, pri čemu se primjenom multifunkcionalnog šumarstva nastoje maksimalno izbjeći sporne situacije između alternativnih vidova korištenja. Na osnovu prethodno rečenog, sektorske politike u Kantonu Sarajevo (uključujući i šumarsku politiku) ne mogu biti razvijane samostalno bez poštivanja međusektorske koordinacije i usklađenosti. Potpuna integriranost svih sektorskih politika u cjelovitu strategiju razvoja Kantona, podrazumijeva napuštanje koncepta “sektorskog ekskluziviteta” i promovisanje

međusektorskog, “teritorijalnog” pristupa u kreiranju strateških dokumenata i pravaca razvoja.

U cilju uvažavanja zahtjeva stanovništva u odnosu na šumu i prilagođavanja aktivnosti preduzeća šumarstva ekološko-sociološkim zahtjevima stanovništva u odnosu na šumu, neminovno je i strateško – organizaciono prestrukturiranje poslovnih sistema koji gospodare šumskim resursima na području Kantona Sarajevo. Kao polaznu tačku ovih promjena, neophodno je krenuti od utvrđenih razloga negativnog uticaja aktivnosti šumarskih preduzeća na stanovništvo tokom boravka u šumi i u tom smislu unaprijediti aktivnosti koje se odnose na uzgajanje i zaštitu šuma, ekološka pitanja, zaštitu prirode, smanjenje obima sječa, unapređenje komunikacije sa ostalim interesnim stranama i odnose sa javnošću, edukacione programe te rekreacionu infrastrukturu.

Kompleksnost gospodarenja šumskim resursima na području Kantona Sarajevo uslovljena je snažnim uticajem različitih sektorskih politika i postojanjem velikog broja interesnih grupa. Ekološko – sociološki zahtjevi građanstva u odnosu na šumske resurse jedan su od najsnažnijih podsticaja za primjenu specifičnog koncepta upravljanja i gospodarenja šumskim resursima u Kantonu Sarajevo. Takav koncept podrazumijevao bi visok stepen fleksibilnosti i interakcije između javnih institucija (Vlada, nadležna resorna ministarstva, javna šumarska administracija, KJP ”Sarajevo-šume” d.o.o Sarajevo) i civilnog društva (javnost, nevladine organizacije, naučne institucije, građani). U tako složenim uslovima, svi akteri šumarske politike, a posebno javnost i građanstvo, trebaju biti uključeni u proces donošenja i sprovođenja šumarske politike, a strateške odluke o upravljanju i gospodarenju šumskim resursima trebaju biti zasnovane na principima participacije svih zainteresovanih strana. Analogno tome i implementacija dogovorenih rješenja podrazumijeva strogo praćenje realizacije zacrtanih ciljeva od strane javnosti. Uslijed značajnih promjena u odnosu društva prema šumi, identifikacija i razumijevanje diverziteta zahtjeva stanovništva moraju postati neophodne pretpostavke u procesu pripreme, izrade i donošenja kantonalnih šumsko – razvojnih planova. To je posebno izraženo u Kantonu Sarajevo, u kojem je zbog demografskih, ekonomskih, socioloških i političkih specifičnosti neophodno u proces donošenja strateških odluka uključiti najširu javnost.

Rezultati ovih istraživanja mogu poslužiti kao korisna osnova za formulisanje kantonalnog šumsko – razvojnog plana, unapređenje strategije korištenja prostora na području Kantona Sarajevo, ali i definisanje institucionalnih pretpostavki neophodnih za implementaciju predloženih smjernica. Oni mogu poslužiti i kao osnova za kontinuirano praćenje i analizu dinamike zahtjeva društva u odnosu na šumske resurse, a sve u cilju unapređenja kvaliteta života stanovništva na području Kantona Sarajevo i postizanja održivog gospodarenja šumskim resursima, na način i u obimu koji osigurava očuvanje biodiverziteta, produktivnosti, regeneracionih kapaciteta i potencijala za osiguranje trenutnih i budućih ekoloških, ekonomskih i socioloških funkcija šume.

LITERATURA - References

- AVDIBEGOVIĆ, M. 2006: Reinženjering poslovnih sistema šumarstva u funkciji zadovoljavanja socioloških aspekata gospodarenja šumskim resursima u Bosni i Hercegovini, Doktorska disertacija, Šumarski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- AVDIBEGOVIĆ, M., VULETIĆ, D., KRILAŠEVIĆ, E., SELMANAGIĆ, A. 2006 a: Šumska rekreacija u BiH sa osvrtom na stanje u Hrvatskoj, Zbornik radova sa konferencije: Gazdovanje šumskim ekosistemima nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja, Jahorina.
- AVDIBEGOVIĆ, M., VULETIĆ, D., KRILAŠEVIĆ, E., 2006 b: Karakteristike posjetitelja i razlozi posjete šumskim područjima u Kantonu Sarajevo, Radovi Šumarskog Instituta Jastrebarsko, Vol. 41, br. 1-2.
- GRUPA AUTORA, 1986: Dugoročni program razvoja šumarstva u BiH za period 1986-2000, Republički komitet za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, Sarajevo.
- MALHOTRA, K.N. 2007: Marketing Research - An Applied Orientation, Pearson - Prentice Hall, New Jersey, str. 379.
- PINTARIĆ, K. 2004: Značaj šume za čovjeka i životnu sredinu, Udruženje šumarskih inženjera i tehničara F BiH, Sarajevo, str. 92.
- ŠAKOVIĆ, Š., DELIĆ, S. 2003: Ekološko i ekonomsko vrednovanje šuma, Fondoko svijet, broj 15, Sarajevo, str. 22-23.

Summary

In order to identify demands of Canton Sarajevo population towards forests, the special questionnaire has been designed consisting of 27 questions, grouped in 5 categories (basic social-demographic data of the respondents, reasons for visiting forest and behavioural pattern, general evaluation of forest resources conditions in Canton Sarajevo, meaning and attitude towards forests, negative influences and requested corrective actions). The data have been collected by face-to-face interview with 350 inhabitants of Canton Sarajevo (combination of simple random sampling and stratified sampling) conducted from December 2008 to March 2009. The obtained data are coded, digitalized and processed by SPSS 15.0.

The majority of the respondents find ecological and social forest functions (water, air and soil protection, biodiversity conservation, climate regulation etc.) as the most important, giving them a priority in relation to the economical functions. Protean reasons of forest visits are identified with prevailing relaxation, recreational needs, sport activities and outdoor activities in broader context. The majority of the respondents consider some adjustments of forest companies' activities necessary, in order to meet various forest visitors' demands. They particularly underline a need for

better forest protection and care, reduced felling, maintenance forests after harvesting, waste disposal and removal out of forests, improving of forest recreation infrastructure as well as better communication between foresters and other interest groups (e.g. visitors, tourists etc.). These requests point out to different possibilities of diversification of forest companies' business activities and a large potential for development of new and less-used forest products and services in Canton Sarajevo, derive from specific demands of the population towards forest resources.

The results of this research can be used for determining the guidelines and recommendations for creating forest policy as well as setting up the long-term development goals for forest sector in Canton Sarajevo, based on a dialogue between the population and public forest administration. Involvement of all stakeholders, particularly the public, in the process of planning and management of forest resources, would result in better transparency, strengthening the concept of forest governance and satisfaction of all parties interested in forest management. Although the majority of the respondents link a notion "forest" with nature in wider context, clear air and other ecological and social benefits, multi-valued meaning of forest understands multifunctional forest management as an important concept of comprehensive ecological policy in Canton Sarajevo. Multifunctional forest management implies partnership between all forest policy actors in both planning of forest management and enforcement of agreed activities. Such an approach would lead to more transparent and consistent forest policy based on fundamental principles of democracy and forestry research-based recommendations.